

فصل نامه علمی تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)

دوره ۱۳، شماره ۵۰، زمستان ۱۴۰۰، صص ۱۹۷-۲۱۸

تاریخ دریافت: ۹۸/۲/۲۲، تاریخ پذیرش: ۹۹/۲/۹

(مقاله پژوهشی)

بررسی کارکرد رفتار سیاسی - سازمانی در حکایت شیر و گاو

در کلیله و دمنه

حسین عباس نژاد^۱، دکتر پروانه عادلزاده^۲، دکتر کامران پاشایی فخری^۳

چکیده

در کلیله و دمنه، در حکایت شیر و گاو، شخصیت‌هایی مانند کلیله و دمنه، رفتارهای سیاسی - سازمانی از خود بروز می‌دهند. در نظام سیاسی این داستان نظم و قانون از جایگاه ثابت و پایداری برخوردار نیست و از آن استفاده ابزاری بر مبنای زور به عمل می‌آید. اراده پادشاه و طبقات حاکم به عنوان یک قانون کلی ملاک ارزیابی و اجراست و بر مبنای نظر و عقیده هیئت حاکمه تغییر می‌کند. نبود یک سری قوانین و مقررات مشخص و با ارزش و عدم شایسته‌سالاری در انتخاب اشخاص، زمینه را برای گسترش شایعه و توطئه بر علیه دیگران فراهم می‌سازد. رفتار سیاسی، همیشه رفتارهای بدی در سازمان نیستند. از این رو باید رفتارهای سیاسی مخرب را کنترل و اداره کرد. رفتار سیاسی - سازمانی، آدمی را در شناخت پیچیدگی و معضلات سازمان‌ها و مسائل مرتبط با سازمان توانمند می‌سازد. هر چه مدیر یا حاکم از ویژگی‌ها و رخدادهای ویژه سازمانی شناخت کامل‌تری داشته باشد، عکس العمل و واکنش او بهتر و گشاده‌تر خواهد بود. قدرت در دست اشخاص مختلف در یک سازمان که به دنبال منافع شخصی خود هستند، منجر به بروز رفتارهای سیاسی نامتعارف می‌شود و افراد در برابر پایگاه‌های قدرت، عکس‌العمل‌های متفاوت از خود نشان می‌دهند. در کل می‌توان گفت نگرش و فرهنگ سیاسی بخصوصی در رفتار و اندیشه شخصیت‌های داستانی تأثیر گذار بوده است. در این جستار، به روش کتابخانه‌ای رفتار سیاسی - سازمانی در ارتباط با سازمانی انسانی، در زمینه‌های مقام و منزلت، عدم اعتماد، شایعه پراکنی و بدبینی مورد بحث واقع شده است.

واژه‌های کلیدی: کلیله، دمنه، شیر و گاو، رفتار سیاسی، قدرت سازمانی.

^۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

hosseinabbasnezhad@yahoo.com

^۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. (نویسنده مسئول).

Adelzadehparvaneh@yahoo.com

^۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران.

Pashayikamran@yahoo.com

و سازمانی فقط منحصر به کارکنان نیست، بلکه مدیران نیز دست به انجام این کار می‌زنند. رفتار سیاسی - سازمانی در کلیله و دمنه شکل یافته از سازمان می‌باشد.

در یک سازمان هر چه قدر اعتماد بین کارکنان با یکدیگر کم‌تر باشد، رفتار سیاسی - سازمانی شدت بیشتری خواهد یافت. رفتار سیاسی را در سازمان نمی‌توان از بین برد، زیرا آن‌ها پدیده‌ای اجتناب ناپذیر هستند. در این میان، وظیفه مدیران این است که رفتارهای سیاسی را کنترل کنند تا در محدوده منطقی و سازنده‌ای قرار گیرند.

پیشینه تحقیق

اهمیت زیاد این کتاب سبب شد که در دوره‌های مختلف چندین بار متن آن باز آفرینی و ترجمه شود. در ایران به جز اثر ارزشمند محمد جعفر محبوب «درباره کلیله و دمنه» پژوهش دیگری صورت نگرفته است. در سال‌های اخیر چند مقاله درباره کلیله و دمنه نوشته شده است. از جمله ۱- مقاله بررسی کارکرد قدرت و فرهنگ سیاسی در کلیله و دمنه (ر.ک: جواد دهقانیان، ۱۳۹۱: ۹۱-۱۰۴)، ۲- مقاله بررسی تطبیقی ساختار داستان‌های شیر و گاو در کلیله و دمنه و افراسیاب و سیاوش در شاهنامه اثر سعید حسام‌پور، مجله بوستان ادب، (۱۳۸۸)، دوره اول، شماره اول، ص ۷۳-۸۹، ۳- مقاله سیمای زن در کلیله و دمنه، اثر علی حیدری، (۱۳۸۵) مجله علوم انسانی الزهرا شماره ۱۵، ص ۵۱-۶۵، ۴- مقاله بررسی مفاهیم تعلیمی رهبری تحوّل گرا در کلیله و دمنه، نویسندگان کامران پاشایی فخری و پروانه عادل زاده، فصل‌نامه تحقیقات تعلیمی و غنایی زبان و ادب فارسی، شماره بیست و یکم، ۵- مقاله حکایت مرد آویزان در چاه، اثر مهری باقری، (۱۳۷۹)، مجله علوم انسانی تبریز، دوره نخست، ص ۱-۲۳، ۶- برزوی طبیب و منشاء کلیله و دمنه، اثر فرانسوا دوبلوا مترجم صادق سجادی، چاپ اول، انتشارات طهوری، تهران.

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش به شکل بنیادی، بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای و به روش توصیفی - تحلیلی به تبیین و تفصیل این موضوع در کلیله و دمنه پرداخته شده است.

مبانی تحقیق

سیاست دست کم در دو معنا به کار می‌رود و هر دو معنای آن بر زندگی روزمره تمام

افراد بی درنگ تأثیر می‌کند. در معنای محدود و متعارف یعنی «آنچه دولت انجام می‌دهد - سیاست، تأثیری بلافاصله، روزمره و ساعت به ساعت دارد. در معنای گسترده - اعمال قدرت از سوی افراد بر افراد دیگر - سیاست بخشی از همه انواع مناسبات اجتماعی اعم از خانوادگی، حرفه‌ای، مذهبی و فرهنگی است.» (تانسی، ۱۳۹۰: ۳۸)

رفتار سیاسی شامل فعالیت‌هایی است که در یک سازمان برای کسب قدرت و برای قائل شدن به اولویت‌های یک فرد قدرت طلب در موقعیتی که در آن عدم اطمینان یا ثبات در سازمان وجود دارد، صورت می‌پذیرد. به عبارتی دیگر، هنگامی که در سازمان منافع فردی بر منافع سازمانی ترجیح داده می‌شود. نیروی بالقوه رفتار سیاسی در سازمان به صورت بالفعل ظاهر می‌شود.

پیکار سیاسی در دو زمینه جریان دارد: «از یک سو میان افراد، گروه‌ها و طبقاتی است که برای بدست آوردن، تقسیم کردن یا زیر نفوذ گرفتن قدرت مبارزه می‌کنند، و از سوی دیگر میان قدرتی که فرمان می‌راند و شهروندانی که در برابر آن مقاومت می‌ورزند در کلیه جماعات انسانی و حتی در جوامع حیوانی، قدرت برای دارندگانش، مزایا و امتیازاتی از قبیل افتخارات، منافع، اعتبار و ... فراهم می‌کند» (دوورژه، ۱۳۸۹: ۲۷).

رفتار ما عموماً با میل رسیدن به هدفی خاص بر انگیخته می‌شود. زیگموند فروید باور داشت: «که مردم همیشه از چیزهایی که می‌خواهند آگاه نیستند، و از این رو بسیاری از رفتارهای آن‌ها تحت تأثیر نیازها یا انگیزه‌های ناخودآگاه قرار می‌گیرد» (هرسی و بلانچارد، ۱۳۸۴: ۱۷).

واحد اساسی رفتار یک فعالیت است. در واقع، هر رفتاری سلسله‌ای از فعالیت‌هاست، که ما در مقام افراد انسان، همیشه چیزی انجام می‌دهیم. «بعضی از افراد می‌ترسند که ابزاری که رفتار سازمانی بدست می‌دهد، باعث محدود کردن آزادی آنان شده و حقوق آنان را نقض می‌کند» (سید جوادین، ۱۳۹۰: ۱۸).

مدیران باید به خاطر داشته باشند که رفتار سیاسی یک ابزار انسانی به نفع بشر است، و این رفتار سازمانی تا حد زیادی در ارتباط با رفتار مردم در هر نوع سازمانی می‌باشد.

جایگاه سیاسی تعلیمی کلیله و دمنه

کتاب کلیله و دمنه از جمله کتبی است که در آن مسائل ادبی به وفور قابل مشاهده است. همچنین به لحاظ مسائل اجتماعی و فکری از جایگاهی بالا برخوردار است. کلیله و دمنه در طی تاریخ به سه جهت همواره مورد توجه قرار گرفته است:

«یکی به لحاظ فکری که آن را کتاب سیاست و کیاست می‌دانستند و از این رو مخصوصاً مورد توجه دولتمردان و اصحاب سیاست بوده است. دو دیگر به لحاظ تاریخ نثر فنی، چنان که اکثر نویسندگان این سبک به آن توجه داشته‌اند و از آن نام برده‌اند، و سه دیگر به لحاظ تلخیص و شرح و بازنویسی چنان که قانعی شاعر آن را در قرن هفتم منظوم کرد» (شمیسا، ۱۳۷۷: ۸۵).

در مجموع کلیله و دمنه بر پایه داستان طرح‌ریزی شده است. حالتی نمایشی و غیرمستقیم دارد و قسمت‌هایی از این کتاب در بردارنده پند و اندرز است، که متأثر از فکر و اندیشه‌های قرون بعد و دوره اسلامی است.

«انتخاب داستان به عنوان قالب ادبی برای کلیله و دمنه نشان دهنده نوعی بلوغ فکری جامعه نویسندگان آن است. داستان بناچار گفتگو را می‌طلبد و گفتگو (دیالوگ) بر آمده از فضا و اندیشه‌ای است که حداقل به برخی از آزادی‌های فردی و اجتماعی احترام می‌گذارد و اجازه می‌دهد، مخاطب براساس گفتگو و جریان حوادث داستان به نتیجه مورد نظر دست یابد» (دهقانیان، ۱۳۹۱: ۹۳).

نصراالله منشی گاه و بی‌گاه در این کتاب به مسائل سیاسی گریز می‌زند و در اکثر مواقع داستان‌ها را سیاسی جلوه می‌دهد. در بعضی از باب‌های کلیله و دمنه، هر چند اسامی قهرمانان حکایت‌ها بنا به دلایلی از جانوران انتخاب شده است، اما در پشت صحنه، گویی پادشاهان و وزیرانی هستند که چنین اسامی را بر خود نام نهاده‌اند. زیرا تمام رفتار و گفتارشان شبیه انسان‌هایی است که به این شغل‌ها سرگرمند. این کتاب چون دوره‌ها و تمدن‌های زیادی را در نور دیده است، متناسب با هر فرهنگ، آداب و رسوم، اندیشه‌ها و ... هر قوم و ملتی، رنگ و بوی تازه‌ای به خود گرفته است.

نویسندگان «کلیله و دمنه» معتقدند: «قوت طبع، بزرگی همّت، شفقت و اکرام، عدالت،

عادی روزانه نظیر، شکایت کردن به مدیر یا رئیس، سخت‌گیری و زیاده روی در مقررات، سد کردن راه سیاست‌های سازمانی و ایجاد موانع بر سر راه تصمیمات و ... گفته می‌شود. اما رفتارهای سیاسی افراطی و نامشروع به رفتارهایی گفته می‌شود که بدان وسیله قوانین یا مقررات مربوطه نقض می‌شوند. این کارها را اخلال‌گری می‌نامند. اقدامات نامشروع عبارتند از ایجاد اغتشاش، لابلایگری به هنگام کار و اعتراض‌های نمادین مثل نپوشیدن لباس کار، اعتصاب غذا و ... رفتار سازمانی عبارت است از: «مطالعه سیستماتیک اعمال و نگرش‌ها که مردم در سازمان‌ها انجام می‌دهند. رفتار سازمانی مطالعه وسیعی است که درباره افراد، گروه‌ها و تشکیلات سازمانی تحقیق و بررسی می‌کند تا معلومات بدست آمده را برای توسعه و پیشبرد هر چه بیشتر اثربخشی سازمان بکار گیرد» (تدبیری و گیوریان، ۱۳۷۸: ۳۷). در سازمان‌ها، برخی افراد نسبت به دیگران هوشیارتر و از نظر سیاسی دارای فراست بیشتری هستند. کسانی که از نظر سیاسی ضعیف (یا ساده لوح) هستند نسبت به همتایان خود که از نظر سیاسی در سطح بالاتری هستند، رضایت شغلی کمتری دارند و همیشه احساس ضعف و ناتوانی می‌کنند و نمی‌توانند بر تصمیماتی که در یک سازمان گرفته می‌شود هیچ نوع اثری بگذارند. کلیله و دمنه به عنوان دو شخصیت نمونه بارزی بر این ادعا می‌باشد، که دمنه هوشیارتر و از نظر سیاسی در جایگاه بالایی قرار دارد و توانسته است بر تصمیم‌گیری حاکم تأثیر بگذارد.

در کلیله و دمنه باب الأَسَدِ و الثَّوَرِ رای از برهمن قصه دو دوست را می‌خواهد که با نَمّامی بنای دوستی آن‌ها فرو ریزد، و دشمنی و جدایی جای آن را بگیرد: «بیان کن از جهت مثل دو تن که با یکدیگر دوستی دارند و به تضریب نَمّام خاین بنای آن خلل پذیرد و به عداوت و مفارقت کشد» (نصرالله منشی، ۱۳۸۱: ۵۹). در آغاز این باب، رفتار سیاسی - سازمانی در کلیله و دمنه در حال شکل‌گیری است. رفتاری که باعث می‌شود برخی از داستان‌های کلیله و دمنه تبدیل به داستان حسادت، داستان قیام علیه نظام موجود، داستان بی‌باکی، حکایت مکر، فریب و دروغ، حکایت پرهیز و ترس، قصه مظلومیت ساده‌اندیشان و ضعفا، داستان فروپاشی شکوه شاهان و تظلم و دادخواهی و غیرت‌ورزی شوند. «چند عامل موجب افزایش رفتار سیاسی می‌شوند. برای مثال شخصیت عاملی است که

می‌تواند افراد خاصی را به سمت سیاست سوق دهد. افرادی که نیاز شدیدی به اعمال قدرت بر دیگران دارند، گرایش‌های ماکیاولی دارند (مثل تمایل به دزدی، تقلب و یا هر چه که برای ریاست لازم است) یا احساس می‌کنند باید بر سرنوشت دیگران کنترل داشته باشند. این افراد تمایل به پذیرش مخاطره دارند و احتمالاً علی‌رغم هر شرایطی به سوی رفتار سیاسی جذب می‌شوند» (سید جوادین، ۱۳۹۰: ۳۸۵).

«چون دمنه بدید که شیر در تقریب گاو چه ترحیب می‌نماید و هر ساعت در اصطفا و اجتنای وی می‌افزاید دستِ حسد سُرْمهٔ بیداری در چشم وی کشید و فروغ خشم آتش غیرت در مفرش وی پراگند تا خواب و قرار از وی بشد» (نصرالله منشی، ۱۳۸۱: ۷۴). آن چه برای ضدّ قهرمان (دمنه)، در این داستان ضروری به نظر می‌رسد، جلب اعتماد و اطمینان خاطر قهرمان (شنزبه) است.

«از این رو ضدّ قهرمانان می‌کوشند خود را دوست و غم خوار قهرمان وانمود کنند تا سخنان آن‌ها بر ضدّ پادشاه تأثیر گذارتر شود. مطلب در خور توجه دیگر در داستان گاو، شیوهٔ رفتار ضدّ قهرمان برای ایجاد اختلاف است. او نخست نزد پادشاه می‌رود و پادشاه را با سخنانی اثرگذار می‌فریبد و او را نسبت به قهرمان بدبین می‌سازد و زمینه را به گونه‌ای فراهم می‌آورد که خودش از سوی پادشاه نزد قهرمان برود» (حسام پور، ۱۳۸۸: ۷۹).

در آغاز، ورود شخصیت گاو (شنزبه) به دستگاه سازمانی شیر، سبب تغییر رفتار سیاسی در وجود دمنه، در مواجهه با گاو و شخص شیر در برخورد با شنزبه می‌شود که به نوعی منجر به هلاکت او می‌گردد.

«شیر چهره مثبت در فرهنگ‌ها دارد و نماد قدرت و در عین حال نجابت و شجاعت است. رایج‌ترین صفت آن «سلطان جنگل» یا «پادشاه جانوران» است، به این دلیل که نماد سلطنت و شکوه است. شیر مقتدر نمادی است خورشیدی و درخشان، سلطان حیوانات و سرشار از فضایل و رذایل ناشی از مقامش. هر چند مظهر قدرت و عقل و عدالت است، در عین حال نشانه غرور و خودپرستی نیز هست» (ذوالفقاری و شیری، ۱۳۹۵: ۷۹۱).

در رفتار سیاسی باید اصول اخلاقی را رعایت نمود، اگر چه در رفتارهای سیاسی نمی‌توان به صورت دقیق مشخص کرد که چه نوع کاری اخلاقی و کدام یک غیر اخلاقی

است. جرالند کاوانف و همکارانش به این نتیجه رسیدند که تحت شرایط دوگانه زیر، رفتار سیاسی، اخلاقی و مناسب می‌باشد: «۱- اگر به حقوق همه طرف‌هایی که سود می‌برند احترام بگذارد. ۲- حرمت قوانین قضایی حفظ شود» (قاسمی، ۱۳۸۲: ۳۶۸).

ابزارهای تبلیغاتی و فرهنگی

در داستان شیر و گاو، یکی از جانوران وحشی به نام دمنه با زیرکی از دگرگونی حالات شیر آگاه می‌شود و با یافتن فرصتی مناسب، نزد سلطان جنگل می‌رود. شیر پس از بحث و گفتگو با دمنه درباره شنزبه (گاو) و اطمینان خاطر، موضوع را با او در میان می‌گذارد و شغال زیرک (دمنه) را برای جستجوی بیشتر نزد گاو روانه می‌کند.

«... [شیر] پرسید که چه کردی؟ دمنه بگفت: ندیدم او را نخوتی و شکوهی که بر قوت او دلیل گرفتمی. چندان که به وی رسیدم بر وی سخن آکفا می‌گفتم و نمود در طبع او زیادتِ طمع تواضعی و تعظیمی، و در ضمیر خویش او را مهابتی نیافتم که احترام بیشتر لازم شمردمی...» (نصرالله منشی، ۱۳۸۱: ۷۲).

دمنه برای جلب نظر شیر در از بین بردن گاو، دست به تبلیغات بر علیه شنزبه در نزد شیر می‌زند. «دمنه گفت: شنزبه بر مقلدمان لشکر خلوت‌ها کرده است و هر یک را به نوعی استمالت نموده و گفته که شیر را آزمودم و اندازه زور و قوت او معلوم کرد و رای و مکیدت او بدانست، و در هر یک خللی تمام و وضعی شایع دیدم...» (نصرالله منشی، ۱۳۸۱: ۸۹).

«فعالیت‌های دیپلماتیک صرفاً در حوزه مذاکرات و چانه‌زنی سیاسی محدود نمی‌شود، بلکه چانه زنی یکی از ابزارهای دیپلماسی و دستگاه سیاست خارجی است. دیپلمات‌ها، همواره می‌کوشند تا از طریق تبلیغات و فعالیت‌های فرهنگی، ایستارها و رفتارهای طرف مقابل را تحت تأثیر قرار داده و رفتارهای مطلوب را در آن شکل دهد» (سجادی، ۱۳۸۳: ۱۶۷). دمنه گفت: «تا ملک را مقرر شود که در کار شنزبه تعجیل واجب است پادشاه کامگار آن باشد که تدبیر کارها را پیش از فوت فرصت و عدم مُکنت بفرماید، و ضربت شمشیر آب دارش خاک از زاد و بود دشمن بر آرد» (نصرالله منشی، ۱۳۸۱: ۹۲).

ترنس کالتر در تعریف تبلیغات گوید: «تلاش سنجیده فرد یا گروه برای شکل دادن،

این گفتگو جالب به نظر می‌رسد این است که «نوعی هراس در وجود قهرمان هنگام رفتن به سرزمین بیگانه دیده می‌شود که منطقی می‌نماید اما انگار راهی جز رفتن به سرزمین بیگانه ندارند» (حسام پور، ۱۳۸۸: ۷۷).

بردن شنزبه (گاو) به حوزه فرمانروایی شیر توسط دمنه، «ورود یک عنصر خارجی در میان اجتماعی است که از دیدگاه اعضای آن اجتماع این عنصر تازه وارد به گونه‌ای بیگانه به شمار می‌رود» (همان: ۷۷).

فرهنگ همکاری می‌تواند یک وسیله دفاعی قدرتمند برای دراز مدت باشد و رفتار سیاسی را تحت کنترل قرار دهد. فرهنگ همکاری به دلیل ارزش زیاد آن، مانع از رقابت شخصی می‌شود و رفتار سیاسی مخرب را غیر قابل قبول نشان می‌دهد. شنیده شدن سخنان محرمانه کلیده با دمنه توسط پلنگ و دادن این اطلاعات و اسرار محرمانه به مادر شیر و مطلع ساختن از توطئه‌های دمنه، مانع از ادامه رفتار سیاسی مخرب او می‌شود.

عوامل مؤثر بر رفتار سیاسی - سازمانی

دمنه به عنوان قهرمان اصلی، جاه طلب و فتنه انگیز، با نمامی و حقد در حق شنزبه و حرص و طمع در کسب مقام و تقرب به بارگاه پادشاه (شیر) سعی بر این دارد، که به نوعی باعث تغییر رفتار سیاسی - سازمانی از سوی شیر در حق گاو شود و همین تغییر رفتار سیاسی شاه منجر به هلاکت شنزبه می‌شود.

«شیر گفت: سخن نیک درشت و به قوت راندی، و قول ناصح به درستی و تیزی مردود نگردد. شنزبه آنگاه که خود دشمن باشد پیداست که چه تواند کرد و از وی چه فساد آید و او طعمه من است و مادت حرکت او از گیاه است و مدد قوت من از گوشت» (نصرالله منشی، ۱۳۸۱: ۹۷).

در این حکایت چند حرکت با انگیزه‌های خاص وجود دارد. «اولین حرکت از سوی دمنه است که به شیر نزدیک می‌شود و می‌خواهد از علت نگرانی و تشویش او مطلع شود. اضطراب شیر او را خوشحال می‌کند زیرا می‌تواند از طریق آن، منزلت و جایگاهی نزد شیر پیدا کند. کلیده او را از تفتیش کار شیر منع می‌کند و چنین کاری را سزاوار طبقه شغالان نمی‌داند» (تقوی، ۱۳۷۶: ۲۶۷).

اخلاقی می‌گیرند و از طرف دیگر محیط سازمانی که مروج رفتارهای غیر اخلاقی است موجب بروز تصمیمات غیر اخلاقی می‌شود» (مجتبایی، ۱۳۹۱: ۲۷). در چنین فضایی حاکمان و یا مدیران اجرایی می‌توانند با پیشگام شدن در رعایت ارزش‌های اساسی جامعه و سازمان به عنوان سرمشق و الگو برای سایرین قلمداد گردند.

نتیجه اخلاقی و رفتار سیاسی

با توجه به رفتار و خصوصیات شخصیت‌های مختلف در حکایت شیر و گاو، یک نتیجه کلی نیز از حکایت دریافت می‌شود.

«گاو شخصیتی ساده لوح اما خوش طینت و خوشخوست، و سرنوشتی ناگوار دارد. دمنه هم شخصیتی جاه طلب، زیرک و فتنه انگیز است، اما او نیز هلاک می‌شود. کلیله دوراندیش و عاقل است، اما از فتنه دور نمی‌ماند و به نحوی آسیب می‌بیند، که همنشین دمنه است. شیر هم از پیرایه خرد بهره‌چندانی ندارد، از این رو او هم از آسیب در امان نیست و از غم و اندوه فارغ نمی‌ماند» (تقوی، ۱۳۷۶: ۲۷۱).

به این ترتیب اعمال و رفتار سیاسی و ویژگی‌های شخصیت‌های داستان شیر و گاو مورد پسند واقع نیست.

«یک عامل تعیین‌کننده که احتمالاً به رفتار اخلاقی منجر می‌شود، پایبندی به ارزش‌های اخلاقی است. اخلاق شخصی نقش زیادی در کنترل تعارضات نامتعارض سازمانی، بازی می‌کند. ریشه رفتار یک فرد در طرز تفکر، اعتقادات و ارزش‌های او می‌باشد. اگر بین مدیران و زیر دستان دو گروه و یا اعضای یک گروه، از نظر نگرش‌ها، فلسفه و ارزش‌ها تفاوت وجود داشته باشد تعارض به وجود می‌آید» (مجتبایی، ۱۳۹۱: ۲۱۸).

این تعارض و تضاد در بین شخصیت‌هایی همچون گاو، شیر، کلیله و دمنه کاملاً مشهود است. «تعارض عبارت است از رفتاری عمومی و آگاهانه که به منظور جلوگیری و ممانعت از تحقق اهداف سایر افراد صورت می‌گیرد» (قاسمی، ۱۳۸۲: ۳۷۹). در هنگام ایجاد تعارض و اختلاف نظر، افراد و شخصیت‌ها نسبت به هم بدبین می‌شوند و نوع قضاوتی که درباره یکدیگر انجام می‌دهند نادرست خواهد بود. قضاوت نادرست شیر در حق گاو بر مبنای دسیسه‌های دمنه از موارد بارز این امر است و در چنین مواقعی افراد، گناه و اشتباه را به

می آورد. «یک مدیر باید به خاطر داشته باشد که پرخاشگری، دلیل تراشی، برگشت، تثبیت و بی تفاوتی، همه عوارض درماندگی و ناکامی هستند و شاید شاخص‌هایی باشند که به وجود مشکلات و مسائل دلالت می‌کنند» (هرسی و بلانچارد، ۱۳۸۴: ۲۲). رفتار اساساً هدف مدار است. رفتار ما انسان‌ها با میل رسیدن به هدفی خاص برانگیخته می‌شود. شخص همیشه به این هدف خاص به طور آگاهانه واقف نیست. «زیگموند فروید یکی از اولین کسانی بود که اهمیت انگیزش ناخودآگاه را تشخیص داد. وی باور داشت که مردم همیشه از چیزهایی که می‌خواهند آگاه نیستند و از این رو بسیاری از کارهای آن‌ها تحت تأثیر نیازها یا انگیزه‌های ناخودآگاه قرار می‌گیرد» (همان: ۱۷).

هر چند که دمنه در فکر مقام و منزلت و نزدیکی به شاه بود و بر علیه شنزبه با توطئه و شایعه و تهمت بستر لازم را برای از بین بردن او فراهم ساخت، اما از چیزی که می‌خواست و از عواقب آن عمل خود، آگاهی نداشت. «شیر بفرمود تا او را ببستند و با احتیاط بازداشت، و طعمه او باز گرفت، و ابواب تشدید و تعینف تقدیم نمودند تا از گرسنگی و تشنگی بمرد و عاقبت مکر و فرجام بغی چنین باشد» (نصرالله منشی، ۱۳۸۱: ۱۵۶). در این داستان خون قهرمان (گاو) پایمال نمی‌شود و ضده قهرمان (دمنه) به سزای اعمال خود می‌رسد.

«اما بر پایه پژوهش‌هایی که درباره شیوه شکل‌گیری کلیله و دمنه شده است، باب بازجست از کار دمنه افزوده ایرانیان است و در پنجا تترا نشانی از ادامه روایت شیر و گاو نیست. فرانسوادولوا در این باره می‌نویسد: باب بازجست کار دمنه در متن عربی و همه اختلاف آن بلافاصله پس از باب شیر و گاو آمده و دنباله آن است اما این داستان بی‌گمان ارتباطی با پنج‌تتره ندارد و نه آن و نه داستان‌های فرعی‌اش هیچ در ادبیات هندی دیده نمی‌شود. در پنجه تتره، دمنه شغال حیل‌گر، در اجرای نقشه برای ایجاد دشمنی میان شیر و گاو که به قتل گاو می‌انجامد، موفق است اما هیچ اشاره‌ای به مجازات دمنه به خاطر این خیانت دیده نمی‌شود. هدف داستانی به سادگی متوجه نمایان ساختن این نکته است که یک مداخله جوی حیل‌گر می‌تواند همبستگی و اتحادی را ویران کند» (حسام‌پور، ۱۳۸۸: ۸۵). در حکایت‌های جانوران شیر در رأس ساختار قدرت قرار می‌گیرد، در کلیله و دمنه قدرت،

مبتنی بر زور است و پادشاه (شیر) بر زیر دستان حکومت می‌کند. شیر با استفاده از قدرت خود توانست بر رفتار سیاسی و سازمانی دمنه نفوذ کند. در کلیله و دمنه به طور مطلق قدرت به طبقات برگزیده نظیر گاو و دمنه نرسیده است، و این طبقه نخبه است که شدیداً توسط حاکم تنبیه و مجازات می‌شوند.

«معمولاً دو نوع قدرت یافت می‌شود: قدرت مقام و قدرت شخصی. فردی که می‌تواند به آتکای مقام خود در سازمان بر رفتار فرد دیگر تأثیر بگذارد، قدرت مقام دارد، در حالی که فردی که نفوذ و قدرت خود را به شخصیت و رفتار خود مدیون است، قدرت شخصی دارد» (هرسی و بلانچارد، ۱۳۸۴: ۴۰).

شیر دارای قدرت مقام و دمنه دارای قدرت شخصی می‌باشد. «آلفرد آدلر که زمانی همکار فروید بود، نسبت به انگیزه قدرت بسیار علاقه‌مند بود. منظور او از قدرت، توانایی اعمال تسلط یا کنترل بر فعالیت‌های دیگران است که از این طریق مقاصد خود فرد حاصل می‌شود» (همان، ۴۰).

شیر با تسلط و قدرت خود توانست فعالیت‌های دمنه را کنترل و مهار کند. انسان در گذر زندگی خود دائم در طلب قدرت بوده است. «نگاهی به تاریخ نیز نشان می‌دهد که قدرت ذاتاً برای بشر دوست داشتنی است و پند و اندرز آثاری نظیر کلیله و دمنه در کاهش این میل سرکش تأثیری نداشته است» (دهقانیان، ۱۳۹۰: ۹۷).

افراد در برابر پایگاه‌های متفاوت قدرت، واکنش‌های مختلف از خود نشان می‌دهند. قدرت‌های مبتنی بر تخصص و قدرت مرجع به ویژگی‌های فردی بستگی دارد. اما قدرت بر پایه زور، و قدرت مبتنی بر پاداش و قدرت شخصی به وسیله سازمان به فرد داده می‌شود. «به طور کلی سیاست یا رفتار سیاسی ابزاری است که اشخاص با استفاده از آن سعی در بدست آوردن و استفاده از قدرت دارند. در این راستا مدیران، رفتار سیاسی را بخشی از زندگی سازمانی می‌دانند که غیرضروری و اجتناب‌ناپذیر است» (قاسمی، ۱۳۸۲: ۳۷۶).

با توجه به این مطالب می‌توان گفت چون در این داستان گاو به سرزمینی انسانی پشت کرده است و به سرزمین جانوران درنده و وحشی و اهریمنی پای نهاده است، مرتکب عملی

ناپسند گردیده است، به همین سبب باید به مجازات برسد، از این رو او نیز در میان دسیسه‌ها، توطئه‌ها و رفتارهای ناشایست دمنه سرانجام خوشی ندارد و تنها در میان موجوداتی درنده و وحشی مظلومانه هدر می‌رود.

پیام جامعه شناسانه در ساختار این داستان، این است که پدیدآورندگان تلاش می‌کنند به صورتی غیر مستقیم به افرادی که خیال مهاجرت، دوری و ترک وطن را در سر می‌پروراند، یادآوری کنند که رفتار آنان در چنین تصمیم‌گیری‌های عجولانه و کور کورانه عاقبتی جز مرگ و نابودی برای آنان در پی نخواهد داشت.

نتیجه‌گیری

رفتار سیاسی - سازمانی افراد هر جامعه‌ای، از فرهنگ سیاسی و قدرت حاکم در آن جامعه شکل می‌گیرد. در داستان شیر و گاو در کلیله و دمنه، دمنه که قهرمان اصلی حکایت به شمار می‌رود، انگیزه‌ای بسیار قوی برای رسیدن به یک مقام و پایگاه اجتماعی فراتر از آنچه که عرف برای او می‌شناسد دارد.

حرص و طمع جاه و مقام، دیده خرد و حزم او را تیره و تار کرده است و توانایی آن را ندارد که عواقب و پیامدهای عمل و رفتار سیاسی و سازمانی خود را ارزیابی کند و ببیند. پس از آن که شنزیه منزلتی می‌یابد و نام دمنه از زبان‌ها و ذهن‌ها به باد فراموشی سپرده می‌شود، حسد جای حرص را می‌گیرد.

دمنه در سایه قدرت شیر با تغییر رفتار سیاسی خود در حق گاو فضای سیاسی دیگری را بر چهره جامعه می‌پوشاند که مهم‌ترین عامل آن توطئه به شمار می‌رود. موفقیت با چگونگی رفتار فرد یا گروه رابطه دارد. به طور خلاصه، یک مدیر یا حاکم با داشتن نفوذ موقت بر رفتار دیگران می‌تواند موفق ولی غیر مؤثر باشد.

در مقابل اگر مدیری هم موفق و هم اثر بخش باشد، نفوذ و تأثیر وی به قدرت تولید پایدار و رشد سازمانی منجر می‌شود، و این چهار چوب موفق در مقابل اثر بخشی یک روش ارزشیابی، پاسخ به یک رویداد رفتاری خاص است و نه ارزشیابی رفتار در طی زمان. رفتار و شخصیت فرد هنگامی که تنهاست، با رفتار و شخصیت همان فرد در گروه متفاوت است. تصمیمی که یک فرد به تنهایی اتخاذ می‌کند نسبت به زمانی که در داخل

گروه است، متفاوت است. بیشتر اقدام‌های سیاسی سازمان از نوع قانونی و مشروع می‌باشند. دلایل آن بسیار روشن و قابل اثبات است. زیرا اقدامات نامشروع که در حد افراط باشد (البته از نظر رفتار سیاسی) خطر از دست دادن عضویت در سازمان را در پی خواهد داشت، یا این که افراد و گروه‌های افراطی مشمول تحریم‌های شدید می‌شوند.

به طور کلی اقدامات گروه‌ها به شدت تحت تأثیر رفتار یکایک اعضای خود می‌باشد. رفتار کارکنان رمز موفقیت یا شکست یک گروه می‌باشد. منظور آن است که مدیران باید به نیازهای فرد و پویایی بین افراد آگاهی داشته باشند تا بتوانند گروه‌ها را به طور مؤثر و اثربخش اداره کنند.

رفتار سیاسی در بیشتر موارد مرتبط با قدرت طلبی کارکنان در سازمان‌ها قرار می‌گیرد. زیرا جویندگان قدرت، منابع و اطلاعات سازمانی را به خاطر حفظ یا افزایش قدرت خود به کار می‌گیرند و برای قدرت نمایی ناگزیر به رفتارهای سیاسی-سازمانی رو می‌آورند. افراد شدیداً غیر سیاسی نظیر (گاو) و بسیار سیاسی، همانند (دمنه) همگی برای سازمان زیان‌مند هستند. زیرا دسته اول به کندی ارتقاء می‌یابند و احساس می‌کنند که کنار گذاشته شده‌اند و در مقابل دسته دوم ممکن است در معرض خطر متهم شدن به خوش خدمتی و از دست دادن حیثیت و اعتبار خویش قرار گیرند.

منابع:

کتاب‌ها

- تانسی، استیون دی (۱۳۹۰) **مقدمات سیاست**، مترجم هرمز همایون پور، تهران: نشر نی.
- تدبیری، سیروس، گیوریان، حسن (۱۳۸۴) **مدیریت رفتار سازمانی**، تهران: یکان.
- تقوی، محمد (۱۳۷۶) **حکایت‌های حیوانات در ادب فارسی**، تهران: روزنه.
- دوورژه، موریس (۱۳۸۹) **اصول علم سیاست**، مترجم ابوالفضل قاضی، تهران: انتشارات امیر کبیر.
- ذوالفقاری، حسن (۱۳۹۵) **با همکاری علی اکبر شیری، باورهای عامیانه مردم ایران**، تهران: چشمه.

رابینز، استیفن پی (۱۳۷۸) رفتار سازمانی، مترجمان علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

سجادی، سید عبدالقیوم (۱۳۸۳) دیپلماسی و رفتار سیاسی در اسلام، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

سید جوادین، سید رضا (۱۳۹۰) مدیریت رفتار سازمانی، تهران: نگاه دانش.

شمیسا، سیروس (۱۳۷۷) سبک‌شناسی نثر، تهران: میترا.

قاسمی، بهروز (۱۳۸۲) تئوری‌های رفتار سازمانی، تهران: هیأت.

مجتبایی، موسی (۱۳۹۱) مدیریت رفتار سازمانی، اصفهان: کنکاش.

نصر اصفهانی، علی (۱۳۸۴) مدیریت رفتار گروهی، اصفهان: جهاد دانشگاهی واحد اصفهان.

نصرالله منشی، ابوالمعالی (۱۳۸۱) کلیله و دمنه، تصحیح و توضیح مجتبی مینوی تهرانی، تهران: امیر کبیر.

هرسی، پال، بلانچارد، کنث (۱۳۸۴) مدیریت رفتار سازمانی، ترجمه علی علاقه‌بند، اصفهان: امیر کبیر.

مقالات

پاشایی فخری، کامران، عادل زاده، پروانه (۱۳۹۳) بررسی مفاهیم تعلیمی رهبری تحول‌گرا در کلیله و دمنه، فصلنامه تحقیقات تعلیمی و غنایی زبان و ادب فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، شماره پیاپی ۲۱، صص ۳۹-۵۲.

حسام پور، سعید (۱۳۸۸) بررسی تطبیقی ساختار داستان‌های شیر و گاو در کلیله و دمنه و افراسیاب و سیاوش در شاهنامه، مجله بوستان ادب شیراز، دوره اول، شماره اول، صص ۷۳-۸۹.

دهقانیان، جواد (۱۳۹۰) بررسی کارکرد قدرت و فرهنگ سیاسی در کلیله و دمنه، پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی (علمی - پژوهشی) دانشکده ادبیات و علوم انسانی - دانشگاه اصفهان، سال سوم، شماره ۱، (پیاپی ۹)، صص ۹۱-۱۰۴.

References:

Books

Tansy, Steven Dee (2011) **Introduction to Politics**, translated by Hormoz Homayounpour, Tehran: Ney Publishing.

Tadbiri, Sirus, Giourian, Hassan (2005) **Organizational Behavior Management**, Tehran: Yakan.

Taghavi, Mohammad (1997) **Animal Stories in Persian Literature**, Tehran: Rozaneh.

Dovarjeh, Morris (2010) **Principles of Political Science**, translated by Abolfazl Ghazi, Tehran: Amir Kabir Publications.

Zolfaghari, Hassan (2016) **in collaboration with Ali Akbar Shiri**, Folk Beliefs of the Iranian People, Tehran: Cheshmeh.

Robbins, Stephen P. (1999) **Organizational Behavior**, Translated by Ali Parsaiyan and Seyed Mohammad Arabi, Tehran: Cultural Research Office.

Sajjadi, Seyyed Abdul Qayyum (2004) **Diplomacy and Political Behavior in Islam**, Qom: Qom Seminary Islamic Propaganda Office.

Seyed Javadin, Seyed Reza (2011) **Organizational Behavior Management**, Tehran: Knowledge Look.

Shamisa, Sirus (1998) **Prose Stylistics**, Tehran: Mitra.

Ghasemi, Behrooz (2003) **Theories of Organizational Behavior**, Tehran: Board.

Mojtabaei, Musa (2012) **Organizational Behavior Management**, Isfahan: Kankash.

Nasr Esfahani, Ali (2005) **Group Behavior Management**, Isfahan: University Jihad, Isfahan Branch.

Nasrollah Monshi, Abolmaali (2002) **Kelileh and Demneh**, corrected and explained by Mojtaba Minavi Tehrani, Tehran: Amir Kabir.

Hersey, Paul, Blanchard, Kenneth (2005) **Organizational Behavior Management**, translated by Ali Alaghoband, Isfahan: Amir Kabir.

Articles

Pashaei Fakhri, Kamran, Adelzadeh, Parvaneh (2014) **A Study of the Educational Concepts of Transformational Leadership in Kelileh and Demneh**, Quarterly Journal of Educational and Lyrical Research in Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Bushehr Branch, No. 21, pp. 39-52.

Hesampour, Saeed (2009) **A Comparative Study of the Structure of Lion and Cow Stories in Kelileh, Demneh, Afrasiab and Siavash in Shahnameh**, Bustan Adab Shiraz Magazine, Volume 1, Number 1, pp. 73-89.

Dehghanian, Javad (2011) **A Study of the Function of Political Power and Culture in Kelileh and Demneh**, Persian Language and Literature Research (Scientific-Research) Faculty of Literature and Humanities - University of Isfahan, Third Year, No. 1, (9 in a row), pp. 91- 104.

Investigating the Functioning of Political-Organizational Behavior in Lion and Cow Tales in Kelileh and Demeneh

Hossein Abbasnejad¹, Dr. Parvaneh Adelzadeh², Dr. Kamran Pashaei Fakhri³

Abstract

In Kelileh and Demeneh, in the Lion and beef clubs, characters such as Kelileh and Demeneh reveal political-organizational behaviors. In the political system, this story of law and order does not have a stable place, and it is based on the use of a force-based instrument. The will of the king and the ruling classes as a general rule is the criterion for evaluation and implementation, and changes according to the views and opinions of the governing body. The lack of a set of well-defined rules of conduct and lack of meritocracy in the selection of individuals provides grounds for spreading rumors and conspiracy against others. Political behavior is not always bad at the organization. Therefore, it must control and control the destructive political behaviors. Organizational-political behavior empowers people to understand the complexity and organizational issues of the organization. Whatever the manager or ruler knows more about the features and special events of the organization, his reaction and reaction will be better and more open. Power in the hands of different individuals in an organization seeking their own interests results in unusual political behaviors and people react differently to power bases. In general, one can say that certain political attitudes and culture have influenced the behavior and thought of fictional characters. In this research, the methodology of library-political behavior in relation to human organization has been discussed in terms of status, mistrust, rumor and pessimism.

Keywords: Kelileh and Demeneh, Lion, Cow, Political Behavior

¹ . PhD Student, Department of Persian Language and Literature, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. hosseinabbasnejad@yahoo.com

² . Professor, Department of Persian Language and Literature, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. (Responsible author) Adelzadehparvaneh@yahoo.com

³ . Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. Pashayikamran@yahoo.com